

Vermogensongelijkheid: heeft het goederenrecht een antwoord op Piketty?

Citation for published version (APA):

Smits, J. (2021). Vermogensongelijkheid: heeft het goederenrecht een antwoord op Piketty? In B. Akkermans, & A. Berlee (Eds.), *'Sjef-Sache': Essays in Honour of Prof. mr. dr. J.H.M. (Sjef) van Erp on the Occasion of his Retirement* (pp. 153-161). Eleven International.

Document status and date:

Published: 01/01/2021

Document Version:

Publisher's PDF, also known as Version of record

Please check the document version of this publication:

- A submitted manuscript is the version of the article upon submission and before peer-review. There can be important differences between the submitted version and the official published version of record. People interested in the research are advised to contact the author for the final version of the publication, or visit the DOI to the publisher's website.
- The final author version and the galley proof are versions of the publication after peer review.
- The final published version features the final layout of the paper including the volume, issue and page numbers.

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

If the publication is distributed under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license above, please follow below link for the End User Agreement:

www.umlib.nl/taverne-license

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

repository@maastrichtuniversity.nl

providing details and we will investigate your claim.

'SJEF-SACHE'

*ESSAYS IN HONOUR OF PROF. MR. DR. J.H.M. (SJEF)
VAN ERP ON THE OCCASION OF HIS RETIREMENT*

BRAM AKKERMANS AND ANNA BERLEE (EDS.)

eleven
international publishing

Published, sold and distributed by Eleven International Publishing

P.O. Box 85576

2508 CG The Hague

The Netherlands

Tel.: +31 70 33 070 33

Fax: +31 70 33 070 30

email: sales@elevenpub.nl

www.elevenpub.com

Sold and distributed in USA and Canada

Independent Publishers Group

814 N. Franklin Street

Chicago, IL 60610, USA

Order Placement: +1 800 888 4741

Fax: +1 312 337 5985

orders@ipgbook.com

www.ipgbook.com

Eleven International Publishing is an imprint of Boom uitgevers Den Haag.

ISBN 978-94-6236-197-3

ISBN 978-90-8974-509-5 (e-book)

NUR 822

© 2021 The authors | Eleven International Publishing

This publication is protected by international copyright law.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior permission of the publisher.

VERMOGENSONGELIJKHEID: HEEFT HET GOEDERENRECHT EEN ANTWOORD OP PIKETTY?

Jan Smits*

1 INLEIDING

In een opmerkelijk redactioneel commentaar riep de *Financial Times* – geen krant die bekend staat om zijn linkse signatuur – op 1 januari 2018 op tot een nieuw sociaal contract voor onze kapitalistische samenleving.¹ Het terugdringen van de uitwassen van globalisering en neoliberalisme, waaronder belastingontwijking door grote bedrijven, groeiende macht van *big tech*, sterk toegenomen inkomensverschillen en scheve vermogensgroei, zouden een nieuw maatschappelijk verdrag tussen bedrijfsleven en maatschappij vereisen.

Dit pleidooi, dat drie jaar later nauwelijks aan belang heeft ingeboet, is slechts één van de stemmen die opgaan voor een radicale verandering van de manier waarop onze economie is georganiseerd. In het internationale publieke debat is de Franse econoom Thomas Piketty de bekendste vertolker van dit geluid.² Ook Piketty bepleit een nieuwe ideologie. Zoals de premoderne standenmaatschappij, het Europa van na de Franse Revolutie en de naoorlogse verzorgingsstaat elk een eigen politiek-filosofische onderbouwing kenden, zo bestaat volgens hem nu de noodzaak om het huidige “hyperkapitalistische” en “inegalitaire neoproprietaristische mondiale systeem”³ opnieuw te herijken willen we in staat blijven tot vreedzaam samenleven. De huidige, op liberale beginselen geënte, maatschappij is immers niet langer in staat om te grote ongelijkheid – historisch gezien de belangrijkste reden voor revoluties en bloedvergieten, maar op de kortere termijn ook verantwoordelijk voor maatschappelijke neergang – tegen te gaan.⁴ Dat is overigens een constatering die niet alleen door een links georiënteerde econoom als Piketty, maar ook door juristen aan de rechterkant van het politieke spectrum wordt gedaan.⁵

---

* Hoogleraar Privaatrecht aan de Universiteit Maastricht en decaan van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid.

1 ‘The FT View: A better deal between business and society’, *Financial Times*, 1 januari 2018.

2 T. Piketty, *Kapitaal in de 21ste eeuw*, Amsterdam, De Bezige Bij, 2014 (*Le Capital au XXI siècle*, Paris, Seuil, 2013).

3 T. Piketty, *Kapitaal en ideologie*, Amsterdam, De Geus, 2020 (*Capital et idéologie*, Paris, Seuil, 2019), p. 732.

4 Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, *Hoe ongelijk is Nederland? Een verkenning van de ontwikkeling en gevolgen van economische ongelijkheid*, WRR-verkenning 28, Den Haag 2014.

5 Zie bijv. E.A. Posner & E.G. Weyl, website Radical Markets: “wealthy countries are at a moment of fundamental crisis that threatens the legitimacy and stability of our values and institutions. (...) the coming years

In deze bijdrage bij het afscheid van Sjef van Erp – die zijn Maastrichtse hoogleraarschap wijdde aan het vergelijkend goederenrecht – wil ik ingaan op één specifiek aspect van pleidooien zoals dat van de *Financial Times* en Piketty.⁶ Het betreft de vraag welke rol het goederenrecht precies speelt bij het in stand houden, of versterken, van scheve vermogensgroei én of het goederenrecht een rol kan spelen bij het tegengaan daarvan. Dat van ongelijke vermogensverhoudingen sprake is, behoeft daarbij geen betoog. In veel landen bezit de rijkste tien procent van de bevolking de helft van het totale vermogen, terwijl de armste helft het vaak moet doen met niet meer dan tien procent daarvan.⁷ In Nederland bezit de rijkste één procent een derde van het vermogen, internationaal beschouwd een van de meest ongelijke vermogensverdelingen.⁸ Het hangt zonder meer van iemands persoonlijke politieke opvattingen af of dit ook een probleem is, maar zodra ongelijkheid de stabiliteit van de samenleving in gevaar brengt – zoals de FT en Piketty betogen – is er een publiek belang bij betrokken om daar iets aan te doen. Een recht dat dit niet langer kan, verliest zijn legitimiteit.

2 VERMOGENSONGELIJKHEID EN RECHT: HYPERKAPITALISME “N’EST PAS UNE FATALITÉ”

De eerste, fundamentele, vraag is of het goederenrecht een rol speelt bij het in stand houden of versterken van vermogensongelijkheid. Zoals elke deskundige op een bepaald terrein wellicht geneigd is om het belang van het eigen specialisme te benadrukken, zo zal ook de jurist deze vraag zonder meer bevestigend beantwoorden. Het recht maakt mogelijk dat eigendom, en andere rechten, kunnen worden gevestigd op al dan niet fysieke voorwerpen en beschermt degenen aan wie deze rechten toekomen. Weinig verbazingwekkend is dan ook dat juist in pleidooien voor een minder scheve groei van vermogen eigendomsrechten (inclusief rechten op niet-materiële objecten, zoals voortbrengselen van de geest en data) een centrale rol hebben. In de afgelopen tweehonderd jaar is door generaties van juristen aan studenten voorgehouden dat dit type rechten in beginsel jegens iedereen (*erga omnes*) kan worden gehandhaafd, voortdurend is (in die zin dat het recht op het goed niet teniet gaat, maar op de zaak blijft rusten zolang die zaak bestaat), een exclusief genot geeft aan de rechthebbende, en alomvattend, overdraagbaar (dus verhandelbaar) en overerfbaar is. Zo beschouwd ligt de toekenning van eigendom, en andere rechten, aan al dan niet fysieke

---

hold great peril for wealthy societies.” <http://radicalmarkets.com/why-radical-markets> (bezocht op 5 september 2020).

6 Zie ook R. Bregman, *Gratis geld voor iedereen*, Amsterdam, De Correspondent, 2014.

7 Piketty, 2014, p. 257.

8 S. Toussaint, B. van Bavel, W. Salverda & C. Teulings, ‘Nederlandse vermogens schever verdeeld dan gedacht’, *ESB* 1 juli 2020.

objecten ten grondslag aan de verdeling van welvaart. Als deel van het vermogensrecht beschermt het goederenrecht de status quo.⁹ Het rechtvaardigt de bestaande rechtstoestand en staat remedies zoals revindicatie toe in geval van feitelijke afwijking daarvan. Dit betekent dat ook het toenemen van vermogensongelijkheid in die zin door het goederenrecht wordt veroorzaakt dat het door koop, schenking, erfenis of creatieve uitvinding gegroeid vermogen beschermt.

In zijn meest recente boek stelt Piketty dan ook terecht dat het bestaan van hyperkapitalisme niet onvermijdelijk is.¹⁰ Verschillen in rijkdom worden niet veroorzaakt door economie, technologie, creativiteit of handig zakendoen, maar door politieke keuzes. Die keuzes komen op hun beurt voort uit een bepaalde politiek-filosofische opvatting en worden vervolgens neergelegd in rechtsregels. Dat de bescherming van eigendom direct is geënt op zo'n ideologie, behoeft voor de lezers van deze bundel weinig betoog. Zoals uiteengezet wordt in par. 3 is met name problematisch indien daarin wordt uitgegaan van eigendom als een natuurlijk, pre-juridisch, recht.

Dat het recht verantwoordelijk is voor de verdeling van vermogen wordt ook benadrukt in een recent geruchtmakend boek van Katharina Pistor.¹¹ Pistor laat zien dat kapitaal altijd bestaat uit twee ingrediënten: een al dan niet materieel object (zaak, vordering, uitvinding, data) en de, wat zij noemt, "legal code." Alleen dankzij die codering (de juridische regeling) krijgt het overgrote deel van objecten hun waarde. Direct beschikbaar voedsel en de feitelijke toestand van een dak boven het hoofd hebben een intrinsieke waarde omdat zij de mens in staat stellen te overleven, maar zij worden deel van het vermogen zodra het recht daar bescherming aan verleent. Goederenrechtelijk betekent die bescherming immers dat ieder ander tot in lengte van dagen van dat voedsel en huis moet afblijven en dat zij kunnen worden overgedragen aan anderen.¹² De ongebreidelde vermogensgroei van de afgelopen decennia komt daarbij overigens vooral door de juridische bescherming van financiële instrumenten, intellectuele eigendom en digitale informatie: "with the right legal coding, any of these assets can be turned into capital and thereby increase its propensity to create wealth for its holder(s)."¹³ Pistor stelt terecht dat het recht, en het recht alleen, bepaalt welk bezit bescherming verdient en daarmee geldt als vermogen. Zonder recht geen kapitaal.

9 Zie recent bijv. J.W.A. Biemans & A.G. Castermans, *Barmhartigheid in het burgerlijk recht*, preadvies Nederlandse Vereniging voor Burgerlijk Recht, Zutphen, Paris, 2017, p. 21.

10 Piketty, 2019, p. 1112: "le nouveau récit hyperinégalitaire (...) n'est pas une fatalité."

11 K. Pistor, *The Code of Capital: How the Law Creates Wealth and Inequality*, Princeton, Princeton University Press, 2019.

12 Pistor, 2019, p. 183: "Law is code; it turns a simple asset into a capital asset by bestowing the attributes of priority, durability, universality, and convertibility on it."

13 Pistor, 2019, p. 3.

Dit inzicht, hoewel door Pistor met veel tamtam gepresenteerd, is uiteraard niet nieuw. Evident is dat het recht bepaalt welke subjectieve rechten bescherming verdienen en daarmee in iemands vermogen vallen. Voor de continentale jurist is dit gesneden koek, en niet alleen omdat die gewenst is aan het gebruik van de term “vermogensrecht.” De nadruk die Pistor legt op het recht als basis voor de economie – waarbij de “code” niet alleen door het goederenrecht, maar ook door het contracten- en ondernemingsrecht wordt gevormd – valt alleen te verklaren vanuit haar wens om dit inzicht ook over te brengen aan niet-juristen, inclusief economen.¹⁴

Wat Pistor wel blootlegt, is dat in een geglobaliseerde samenleving individuele staten niet langer in staat lijken om het ontstaan en de verspreiding van kapitaal te controleren. Dat is omdat partijen vrijelijk kunnen kiezen voor het recht van één staat (de bekende jurisdictionele competitie). Zolang die staat bereid is om de door een partij gewenste juridische bescherming te bieden, kan het recht – en kunnen gespecialiseerde advocaten en belastingadviseurs als “masters of the code”¹⁵ – de rol vervullen van dienaar van het kapitaal. De dominantie in het internationale zakenleven van Engels recht en dat van de staat New York valt daarmee te verklaren vanuit de grote vrijheid die deze jurisdicties aan partijen laten. Dankzij rechtskeuze is vervolgens ook op grote schaal belastingontwijking mogelijk. Omdat unificatie of harmonisatie van recht op de hier relevante rechtsgebieden grotendeels is mislukt, prevaleert dan die rechtskeuze boven het publieke belang.¹⁶ Voor Pistor dient het recht hiermee de rijken, die ter rechtvaardiging van hun vermogenspositie altijd kunnen verwijzen naar het recht en critici kunnen voorhouden: “but it is legal.”¹⁷ Dat er vele varianten van kapitalisme bestaan, en sommige landen wel degelijk beperkingen opleggen aan te ongelijke vermogensgroei, is hierbij minder relevant: zolang diezelfde landen de keuze voor een ander rechtssysteem toestaan, heeft dat geen effect.

Het punt dat Piketty maakt voor ideologie, en Pistor voor het recht, kan niet serieus genoeg worden genomen. Waar Piketty benadrukt dat kapitaal ongelijkheid creëert, stelt Pistor dat recht bepaalt wat kapitaal is. Wie welvaart in de samenleving effectief wil verdelen, moet daarom de macht hebben over het coderen van vermogen. Toenemende vermogensongelijkheid door globalisering is hiermee geen noodzakelijkheid, maar het gevolg van een keuze van *nationale* rechtsordes om daar in het eigen recht geen paal en perk aan te stellen én de keuze voor buitenlandse normen te erkennen.

---

14 Pistor bouwt voort op het werk van onder meer O.E. Williamson, *The Economic Institutions of Capitalism*, New York, The Free Press, 1985.

15 Pistor, 2019, p. 158.

16 Pistor, 2019, p. 21, 134, 160. Vgl. p. 221: “for roving capital, the law of a given state is just an option, which its holders and their master coders will exercise only if it promises greater wealth than the laws of another state.”

17 Pistor, 2019, p. 161.

3 WAT VERMAG HET GOEDERENRECHT? VOORBIJ OBSTAKELS

Indien het vermogensrecht, door de bescherming van eigendom en andere rechten, verantwoordelijk is voor groeiende vermogensongelijkheid, kan het dan ook worden ingezet om die tegen te gaan? Wie de redenering zoals uiteengezet in de voorgaande paragraaf volgt, kan die vraag niet anders dan bevestigend beantwoorden. Hierbij zijn wel enige obstakels te overwinnen.

Het huidige goederenrecht is nog altijd geënt op de idee dat eigendom, zodra men het eenmaal heeft, een onvervreemdbaar recht is waar het positieve recht slechts bij uitzondering afbreuk aan mag doen. Dat is de lange slagschaduw van het idee van eigendom als een pre-juridisch recht dat ten minste teruggaat tot Locke.¹⁸ In deze opvatting bevestigt eigendom de status quo, zoals de Verklaring van de Rechten van de Mens en de Burger van 1789 deed door het als natuurlijk en onweerlegbaar, onschendbaar en heilig te kwalificeren. Uiteraard wordt de sociale functie van eigendom al heel lang volop en overall erkend, in sommige landen zelfs in die mate dat het ook volgens de grondwet altijd moet worden uitgeoefend in overeenstemming met “social justice” of “dem Wohle der Allgemeinheit”,¹⁹ maar ook dat blijft gebaseerd op het uitgangspunt dat eigendom *in beginsel* als absoluut en exclusief moet worden beschermd. Uitzonderingen daarop moeten steeds worden gerechtvaardigd.

Voor het overgrote deel van de juristen betekent deze nadruk op bescherming van de status quo dat het vermogensrecht geen rol heeft te spelen bij de herverdeling van bezit.²⁰ Met het redresseren van vermogensongelijkheid houdt het zich niet bezig. Uiteraard is de premisse dat de wijze waarop goederen werden verkregen juist was, maar als dat het geval is, bemoeit het privaatrecht zich niet met de mate waarin dit ook leidt tot een rechtvaardige verdeling. Beter uitgedrukt: de rechtvaardige verdeling is die, die volgt uit een correcte verkrijging van goederen. Het privaatrecht functioneert niet als een Robin Hood die neemt van de rijken en geeft aan de armen.

In deze heersende opvatting vindt herverdeling van welvaart plaats op een andere manier, namelijk via progressieve belastingen. Belasting van vermogen, schenkingen en erfenissen wordt in die visie beschouwd als effectiever. Piketty laat zien dat tussen 1900 en 1980 de financiële gelijkheid in de wereld daardoor inderdaad sterk toenam. Dat

18 J. Locke, *Two Treatises of Government*, 1689, ed. P. Laslett, Cambridge, Cambridge University Press 1988, p. 298. Aldus ook nog bij H.L.A. Hart, *The Concept of Law*, 1961, 2nd ed., Oxford, Oxford University Press, 1994, p. 196 die “enige” bescherming van eigendom beschouwt als deel van het minimale natuurrecht.

19 Resp. art. 43 Constitution of Ireland en art. 14 Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. Vgl. J.M. Smits, *Advanced Introduction to Private Law*, Cheltenham, Edward Elgar, 2017, p. 65 v. en C.J.H. Jansen, ‘Het eigendomsrecht en het gemeenschapsdenken’, *Groninger Opmerkingen en Mededelingen XXV* (2008), pp. 1-12.

20 Zie Biemans & Castermans, 2017, p. 21 en (meer genuanceerd) W.H. van Boom, *Privaatrecht en markt*, Den Haag, BJU, 2020, p. 163 v. met verwijzingen naar auteurs.

veranderde na 1980 toen hoge belastingtarieven in de VS²¹ en veel andere landen allengs verdwenen. Er is dan ook geen gebrek aan pleidooien om de groeiende kloof tussen rijk en arm opnieuw te lijf te gaan met een hoge progressieve belasting op vermogen en erfenissen.²² In het bijzonder erfbelasting is daarbij een interessant instrument nu het doorgeven van bezit aan de volgende generatie één van de belangrijkste oorzaken is van groeiende vermogensongelijkheid.²³ Een confiscatoire erfbelasting van 100% zou veel meer leiden tot gelijke kansen voor iedereen en een vermogensverdeling die veel meer is gebaseerd op prestaties. De Amerikaanse activist Orestes Brownson formuleerde het in 1840 zo: “Een man mag alles houden wat hij op eerlijke wijze heeft verworven, zolang hij deel uitmaakt van de wereld waarin hij het heeft verworven. Echter, zijn macht over dit eigendom moet samen met zijn leven eindigen, waarna het staatseigendom dient te worden en een rechtvaardige wet ervoor zorgt dat de generatie die zijn plaats inneemt erover kan beschikken.”²⁴ In onze geïndividualiseerde samenleving is dat een nog aantrekkelijker gedachte dan zij in het midden van de negentiende eeuw was, waarbij uiteraard denkbaar is om die confiscatie alleen boven een bepaalde waarde of voor bepaalde goederen te laten plaatsvinden.

Toch kent belastingheffing als instrument om vermogensongelijkheid tegen te gaan belangrijke bezwaren. Eén bezwaar werd reeds genoemd: de mogelijkheid om door rechtskeuze belastingen te ontwijken, een optie die vooral voor de werkelijk vermogenden gemakkelijk valt te realiseren. Pistor's remedie om rechtskeuze minder gemakkelijk te maken en op de koop toe te nemen dat een land zich – vrij letterlijk – uit de markt prijst, is niet heel realistisch.²⁵ Een bezwaar tegen een hoge erfbelasting is bovendien dat vermogen dan waarschijnlijk al bij leven wordt weggeschonken.²⁶ Ten slotte kan een hoge belasting de eigenaar belemmeren om nog te investeren. Dat bevestigt de noodzaak om na te gaan hoe het goederenrecht zelf kan bijdragen aan de herverdeling van bezit. Dat is overigens ook vanuit theoretisch perspectief een gerechtvaardigde exercitie.

21 Beroemd is de slogan dat miljardairs in de VS tegenwoordig minder belasting betalen dan hun secretaresses. Zie inmiddels E. Saez & G. Zucman, *The Triumph of Injustice*, New York, Norton, 2019.

22 Zie behalve Piketty, 2020, p. 1051 bijv. OECD, *Taxation of Household Savings*, OECD Tax Policy Studies No. 25, 2018; vgl. D. Kamin, ‘How to Tax the Rich’, *Tax Notes* 146 (2015), No. 1.

23 Zie de diverse bijdragen aan P. de Beer e.a. (red.), *Voor wie is de erfenis?*, Amsterdam, Van Gennep, 2018. Voor Nederland is dit betwist door het CPB; zie S. Groot, M. Lever & J. Möhlmann, *Effect van erfenissen en schenkingen op vermogensongelijkheid en de rol van belastingen*, CPB-Notitie december 2019.

24 Geciteerd in J. Beckert, ‘Zijn wij nog wel modern?’, in De Beer e.a., 2018, pp. 201-216, p. 207.

25 Pistor, 2019, p. 225.

26 Hoewel een optimaal tarief kan worden bepaald om dat te voorkomen; vgl. T. Piketty & E. Saez, ‘A Theory of Optimal Inheritance Taxation’, *Econometrica* 81 (2013), pp. 1851-1886.

4 VAN VOORTDURENDE EN EXCLUSIEVE EIGENDOM NAAR TIJDELIJKE GEBRUIKSRECHTEN

Buiten twijfel moet worden gesteld dat het goederenrecht, zoals het gehele vermogensrecht, wel degelijk *mede* een instrument is van verdelende rechtvaardigheid. Het is dat ook altijd geweest, niet door afbreuk te doen aan bestaande rechten maar wel door te bepalen wie welke rechten mag hebben en wat die rechten inhouden (de “code” van Pistor). Zo is het onschendbaar en heilig verklaren van eigendom een keuze voor een bepaalde allocatie van goederen die wel degelijk is gebaseerd op een verdelingsmaatstaf,²⁷ net zoals de politieke filosofie van Rawls of Sen leidt tot een andere verdeling.²⁸ Zoals eerder aangegeven handhaaft de huidige maatstaf in sterke mate de status quo en reproduceert die daarmee bestaande rijkdom. De keuze om *niet* te herverdelen is ook een opvatting over verdelende rechtvaardigheid.

Hiermee kan het goederenrecht wel degelijk een rol vervullen bij het redresseren van vermogensongelijkheid. Indien eigendom – hoeveel afbreuk daaraan in de afgelopen twee eeuwen ook is gedaan – nog altijd *in beginsel* een absoluut, alomvattend, exclusief, voortdurend en overerfbaar recht is, is nu de tijd gekomen voor een fundamenteel doordenken van dat recht opdat het beter past bij de huidige tijd. Dit impliceert dat komaf gemaakt wordt met de zojuist genoemde karakteristieken.

Aanzetten hiertoe ontbreken niet. Zo bepleitte Van Maanen op het voetspoor van anderen dertig jaar geleden al voor een differentiatie van typen eigendom naar de aard van het gebruik. Naast maatschappelijke eigendom (die van productiemiddelen, grond en water) en persoonlijke eigendom (ter vervulling van materiële en culturele behoeften) onderscheidt hij eigendom van woonruimte. Elk van deze vormen kent eigen regels die worden ingegeven door wat voor het type eigendom in kwestie rechtvaardig of in het belang van de gemeenschap is.²⁹ Hiermee wordt vooral de karakteristiek van de alomvattendheid van de eigendom gerelativeerd: de eigenaar mag niet alles met de eigendom. Wat hij wel mag, wordt bepaald door de aard van de zaak.

Mijns inziens moet voor het tegengaan van ongewenste ongelijke vermogensgroei vooral het temporele aspect van het eigendomsrecht worden gerelativeerd. De eerder genoemde karakteristiek van de voortdurendheid ziet erop dat eigendomsrechten op de

27 Vgl. Smits, 2017, p. 9.

28 Resp. J. Rawls, *A Theory of Justice*, Cambridge Mass., Harvard University Press, 1971 en A. Sen, *Commodities and Capabilities*, New Delhi, Oxford University Press, 1999, uitgewerkt in G.S. Alexander, *Property and Human Flourishing*, Oxford, Oxford University Press, 2018, waarover B. Akkermans, ‘Duurzaam goederenrecht: naar een herijking van ons goederenrechtelijk stelsel?’, *Tijdschrift voor Privaatrecht* 55 (2018), pp. 1437-1470, p. 1446.

29 G.E. van Maanen, *Eigendomsschijnbewegingen*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 1987, p. 157.

zaak zich in beginsel onbeperkt uitstrekken in de tijd;³⁰ dat is de belangrijkste reden waarom kapitaal groeit. Erfbelasting kan dienen om die groei te remmen,³¹ maar ook het goederenrecht zelf kan dit bewerkstelligen door de periode gedurende welke gebruik kan worden gemaakt van een goed, of van de waarde daarvan kan worden geprofiteerd, te beperken. Dat verhoogt de omloopsnelheid van het goed in kwestie. Voortdurende en alomvattende eigendomsrechten worden daarmee ingeruild voor tijdelijke gebruiksrechten.

Dit kan op verschillende wijze worden gerealiseerd. Eén radicaal voorstel, waarin “possessors become lessees from society”, werd onlangs gedaan door Posner en Weyl.³² Hun uitgangspunt is dat de eigenaar het beste in staat is om voor goederen te zorgen. Ook in een andersoortig goederenrecht moet de gebruiker daarom een prikkel houden om in het goed te investeren. Publiek bezit loopt het risico te worden verwaarloosd. Deze *investment efficiency* moet echter worden afgewogen tegen *allocative efficiency*. Aan dat laatste ontbreekt het, ook volgens hen, op dit moment door een te grote opeenhoping van bezit bij een te kleine groep personen. Posner en Weyl bepleiten daarom een systeem van “partial common ownership” dat beide vormen van efficiëntie verenigt: alle bezit gemeenschappelijk maken voorkomt dat één persoon een monopolie heeft op (materiële of immateriële) goederen (verdelende efficiëntie) terwijl het voor de rechthebbende nog wel loont om te investeren (investerings efficiëntie).³³ Over de wijze waarop zij dit willen bereiken – namelijk door alle gebruiksrechten ondergeschikt te maken aan het prijsmechanisme, gekoppeld aan een belasting op de waarde die de gebruiker zelf aan het object geeft³⁴ – valt veel te zeggen. De waarde van de exercitie van Posner en Weyl ligt er in dat zij laten zien dat eigendomsverhoudingen op een radicaal andere manier kunnen worden vormgegeven zonder te vervallen in een centrale verdeling van eigendomsverhoudingen zoals in communistische samenlevingen het geval is.

De visie van Posner en Weyl is vooral aansprekend omdat het goederenrecht daarin niet langer dient om de status quo te rechtvaardigen, maar wordt ingezet om verandering teweeg te brengen.³⁵ Dat bevestigt het eerder gemaakte punt dat bescherming van eigendom geen natuurlijk pre-juridisch recht is, maar het product van maatschappelijk en politiek

---

30 Voor de term R. Dekkers-E. Dirix, *Handboek Burgerlijk Recht deel II*, 3de dr., Antwerpen, Intersentia, 2005, no. 132; S.E. Bartels & A.A. van Velten, *Asser's Handleiding deel 5 Zakenrecht: eigendom en beperkte rechten*, 16de dr., Deventer, Kluwer, 2017, no. 20 noemen dit de onbeperkte duur van de eigendom.

31 Zie daarvoor ook Piketty, 2020, p. 1055 met een pleidooi om “sociaal en tijdelijk bezit” via belastingen te realiseren.

32 E.A. Posner & E.G. Weyl, *Radical Markets: Uprooting Capitalism and Democracy for a Just Society*, Princeton, Princeton University Press, 2018, p. 62.

33 Posner & Weyl, 2018, p. 52.

34 Posner & Weyl, 2018, p. 61: een “common ownership self-assessed tax (COST).”

35 Voor een werk dat dit vanuit geheel ander perspectief ook bepleit: C. Menke, *Kritik der Rechte*, Berlin, Suhrkamp, 2015; zie voor een poging tot concretisering A. Fischer-Lescano, H. Franzki & J. Horst (red.), *Gegenrechte*, Tübingen, Mohr Siebeck, 2018.

debat dat in het recht wordt neergelegd. In mijn optiek kan een systeem van tijdelijke gebruiksrechten ook zonder een radicaal marktdenken worden gerealiseerd. Het vereist de principiële keuze alleen dat type rechten op bepaalde goederen zoals huizen en auto's te aanvaarden. Dat is een mogelijke oplossing voor de situatie dat huiseigenaren nu door stil te zitten worden beloofd met een waardestijging van hun woning terwijl minder vermogenden geen toegang hebben tot de huizenmarkt. Het nut van privébezit van auto's³⁶ kan vanuit een ander oogpunt, namelijk duurzaamheid, in twijfel worden getrokken. Dat past bij een trend waarin goederen steeds meer worden gedeeld, zoals wanneer gebruik wordt gemaakt van deelauto's (bijvoorbeeld via Greenwheels) of van bemiddeling tussen reizigers en aanbieders van vervoer (zoals bij Uber).³⁷ Het creëren van dergelijke tijdelijke rechten past bij de regulering van rechten op voortbrengselen van de geest, die ook is gebaseerd op het idee dat waardevolle goederen na verloop van tijd moeten worden teruggegeven aan de gemeenschap.

5 TEN SLOTTE

Het doel van deze bijdrage is niet om uit te werken hoe een systeem van tijdelijke gebruiksrechten er precies uit moet zien. De vraag voor welke goederen zo'n systeem moet worden ingevoerd, en gedurende welke termijn het goed mag worden gebruikt om voldoende investeringsefficiëntie te bewerkstelligen, vereist nadere uitwerking. Wat deze bijdrage wel beoogt duidelijk te maken, is dat het goederenrecht een antwoord heeft op het alom gesignaleerde fenomeen van toenemende vermogensongelijkheid. Het is tijd voor het opnieuw fundamenteel doordenken van eigendom. Het conservatieve argument dat privé-eigendom nu eenmaal een bestaand en onschendbaar recht is, heeft daarbij definitief afgedaan.³⁸ Indien we Pistor en Posner & Weyl geloven, duldt die herbezinning op de grondslagen van het goederenrecht geen uitstel. Daarmee laat het voorafgaande zien hoe praktisch relevant, volgens sommigen zelfs essentieel voor blijvend vreedzaam leven, een grondslagendiscussie kan zijn.

---

36 Door Posner & Weyl, 2018, p. 77 niet ten onrechte een "fetish" genoemd.

37 Zie ook Akkermans, *TPR* 2018, p. 1454 en T. Piketty, 'Pour une économie circulaire', *Le Monde* 12 oktober 2019 met een pleidooi voor "circulation permanente du pouvoir, de la richesse et du savoir."

38 Zie ook nog Piketty, 2020, p. 1056: "Het idee dat er strikt privébezit zou bestaan (...) is nauwelijks staande te houden."